

Muratgeldi SÖYEGOV

Prof. Dr. Türkmenistan İlimler Akademisi'ne bağlı Millî Elyazmalar Enstitüsü'nün Baş Araştırmacısı

**AZ BILINEN ESKİ FOTOĞRAFLARDA KISA TARİFLERİYLE GÖKTEPE
SAVAŞI'NIN KAHRAMANLARI**

Kopet Dağları'nın eteğindeki Ahal yaylasında 1879 ve 1881 yıllarında gerçekleşen Göktepe Savaşı özellikle Kurbanmurat İşan, Kerimberdi İşan, Tıkma Serdar ve bazı diğer komandanların savaşta oynadıkları rol, ilgili eski fotoğrafların açıklamasıyla beraber makalenin söz özünü tezkil etmektedir. Bilim tarihinde taraflı bazen yanlış düşüncelerin meydana gelmesine neden olan Göktepe Savaşı'nın, günümüz araştırmalarda ve toplumdaki yeri ve taşıdığı önem ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Emperyalizm, Sümürgecilik, İşgal etmek, Vatan, Savaş, Kale, Kahraman, Facia, Kurban, Bağımsızlık

Eğer tarihçiler, Çarlık Rusya'nın 19. yüzyılda Kuzey-Doğu'da yaptığı askerî hareketlerden bahsederken “Orta Asya'nın Çeçenleri Türkmenlerdir” kanaatindeyse biz de Rus ordularına karşı Ahal Türkmenleri Tekeler tarafından 1879 ve 1881 yıllarında Göktepe kalesinde gerçekleştirilen iki savaşın İmam Şamil (1797–1871)'leri şüphesiz Kerimberdi ve Kurbanmurat İşanlar olmalıdır diyoruz.

Kafkasya'da nasıl Çeçenlerden başka bir halk uzun süre Rus sümürgecilerine karşı direnemediyse Orta Asya'da da Türkmenler gibi Rus emperyalizmine karşı güçlü bir direniş gösteren çıkmadı. 1879 ve 1881 yıllarında Göktepe'de meydana gelen son savaşlar bunu teyyid etmektedir. Uzun süren direnişler sebebiyle Ruslar, 20 yılın devamında Türkmenistan'ı tam olarak istila edemediler.

1980'li yıllardaki Göktepe Savaşı'ndan 100 sene sonra Türkmenler ve diğer bir çok halkların Rusya'ya gönüllü olarak katıldıkları hakkında yalan yalmış veya taraflı fikirler, XIX. asrın tarihinden bahseden makale ve kitaplarda yer aldı. Göktepe savaşı ile ilgili “Türkmenler savaşamayacaktı. Bu savaşın sebebi Türkmen hanlar ve işan mollalar, İngiliz ve Osmanlı döwletleri oldular” tezi ileri sürüldü. Bu savaş, Türkmen halkının öz vatanının bağımsızlığını korumak uğrunda kahramanca bir hareketi değil de, sanki halkın önüne düşen han beylerin, işan mollaların “günahı”, insanların birbirlerini katletmesine sebep olan bir vaka olarak göstermeye çalıştılar. Rus general subay ve askerlerin, özellikle General Skobelev'in (Türkmenler O'na “Seyrek Sakallı General” diyorlardı) komutanlık yaptığı ordunun çok sayıda günahsız insanı öldürdiklerini (bir daha Rus İmparatorluğu'na baş kaldırmamaları için) hiçbir zaman söylemediler. Türkmenlerin savaşta gösterdiği mertliği, kahramanlığı gelecek nesillerin bilmesini istemediler. Çünkü, kendi tarihini, geçmişini öğrenen nesillerin, bağımsızlık isteyeceklerinden korkuyorlardı.

Söyegov M. Az bilinen eski fotoğraflarda kısa tarifleriyle Göktepe Savaş...

110 sene boyunca ilk Rus Çarların 1917 yılından itibaren ise bolşeviklerin (Rus komünistleri) ağılığı altında ezilmiş olan Türkmenistan 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuştuktan sonra Göktepe savaşı hakkındaki gerçekler ortaya bir bir çıkmaya başladı. Hakim ideolojilere bağılı olarak farklı devirlerde, farklı görüşlerle anlatılan Göktepe problemi bilim adamları tarafından delil ve misallerle yeniden ele alındı. Trajik kanlı savaşların sonu olarak Göktepe kalesinin 1881 yılının başında işgal edildiği gün olan 12 Ocak "Hatıra Günü" olarak kabul edildi. Bu savaşa katılan Türkmenlerin hepsine "Vatancılık Urşu (Vatan Savaşı) Kahramanları" ismi verildi. Vatan için kurban olanların ruhuna Gökdepe'de büyük bir Cami inşa edildi ve Müze yapıldu.

Göktepe faciası, Türkmenistan'ın son asırlara ait tarihinin en korkunç ve üzücü sayfalarını oluşturmakla beraber gerçekten övülecek kahramanlıklar ve kahramanlarla da hınca-hınç doludur. Çağdaş araştırmacılar Rusların Türkmenlerden bir tek vatan haini bulamadıklarına dikkat çekiyorlar. Bu yazımızda – başlığında belirttiğimiz gibi – Göktepe kahramanlarının bazılarından kısaca söz edeceğiz.

1879 veya 1880 yılında bir İngiliz fotoğrafçı tarafından çekilen resimde tahmine göre ortada sandalyede oturan şahıs Göktepe Savaşı'nın Kahraman Kumandanlarından Kerimberdi İşan olmalıdır.

1810'lu yılların sonlarında Baherden (şimdiki Baharlı) Göktepe arasındaki köylerin birinde Nuruhammet Magtım'ın oğlu olarak dünyaya gelen Kerimberdi gençliğinden itibaren otoriteye sahip oldu ve ünlü bir din adamı olarak yetişti. Anevlî şair Dostmammed (1815–1865) bu satırları sebepsiz kaleme almamıştı:

Kerimberdi İşan – asman Kuyası (Gök yüzündeki Güneş)

İşanlıkta hiç kim etmez dalaşı

Kerimberdi İşan Ekim 1775'de İstanbul yoluyla haca giderek Mart 1776'de Ahal'a geri döndü. Altı ay boyunca yolculukta bulunan Kerimberdi İşan Kafkazy'a'da (Tiflis'de) Türkmenistan'ı özellikle Ahal'ı işgal etmek için toplanan Rus kuvvetlerini kendi gözleriyle gördü. Geri dönünce bunu Ahal'm ve Merv'in hanı olan Nurberdi Han'a söyleyerek hızlı bir suretle koruma muntakası kurmayı kendisinden rica etti.

Göktepe Savaşı'nın Kahraman Kumandanlarından Kurbanmurat İşan (ortada sandalyede oturuyor) ve (ikinci sırada soldan sağa) Çoban Kır, Övezmurat Tıkma Serdar, Orazmurat Han, Öveznefes Serdar, Nurberdi Han. (1879 veya 1880 yılında bir İngiliz fotoğrafçı tarafından çekilen resim).

Söyegov M. Az bilinen eski fotoğraflarda kısa tarifleriyle Göktepe Savaş...

1840 yılında Yaracı Köyünde doğarak günümüz İlahiyat alimleri tarafından bir Nakşibendi Şeyhi olarak vasıflandırılan Kurbanmurat İşan Tekelerin Vekil urukundan idi. Ahal'in müftüsü vazifesinde bulunarak hanların yanında dinî meselelerle meşgul oluyordu. 1877'de hacca giderek İstanbul yoluyla geri dönen Kurbanmurat İşan, Nurberdi Han'a Kerimberdi İsan'ın bir sene önce söylediği sözünü – yeni materyaller de katarak – tekrarladı. Tahmin ediyoruz ki Kerimberdi ve Kurbanmurat İşanlar bir sene zaman farkıyla İstanbul'da kaldığında Osmanlı Sarayı tarafından kabul görmüşlerli. Buna ait resmî belgeleri Osmanlı Arşivi'nden aramak ve bulmak bilim adamlarımız için kaçınılmaz bir borçtur.

General N.P. Lomakin (1830–1902)

1858 yılında zaferle sonuçlanan Karrıkale savaşında İran Ordusu'na karşı birleşmiş Türkmen kuvvetlerine komandanlık yapan Nurberdi Han (1830–1880) Ağustos 1879 yılında gerçekleşen Birinci Göktepe Savaşı'na katılmadı. Han hastalanarak Merv'deki evinde küçük eşi Gülcemal Hanım'ın (1836–1919) yanında bulunuyordu. General Lomakin'in komandanlığında Göktepe'ye saldırı yapan ve 3 binden fazla askerden oluşan Rus Ordusu, Nurberdi Han'ın büyük oğlu Berdimurat Han'ın, Övezmurat Tıkma Serdar' (1825 – ?) ve diğer hanlar kınanda etlileri savaşta yenildiler, 450'den fazla asker kaybederek geri çekilmek zorunda kaldılar. Savaşta Türkmenler 600 adet berdankanı (Rus tüfeği) ganimet aldılar.

Kerimberdi İşan'ın elinde sakladığı Kur'an-ı Kerim'le yemin ederek başlanan bu savaşta zafer kazanmak Türkmenler için kolay olmadı. şavaşta 2 bin (bazı belgelere göre 3 bin) Türkmen, aynı sırada ünlü şahıslardan Berdimurat Han ve amcası Kurban Han şehit oldu.

1879 Yılı Birinci Göktepe Savaşı'nın Üst ve Alt Kumandanlarından Bir Grup.

Merv'den Mart 1880'de Göktepe'ye geri göçüp gelen Nurberdi Han yine ağır hastalanarak 28 Nisan tarihinde dünyaya gözlerini kapattı. Yerine küçük oğlu Mahtumkulu Han (1854–1924) Ahal'in hanı olarak ilan edildi. Genç olmasından dolayı kendisine tecrübeli Orazmammet Han vezir olarak seçildi. Kurbanmurat İşan Ahal'in müftüsü vazifesine devam ediyordu. Övezmurat Tıkma Serdar ise askerî işlerden sorumluydu.

Ruslardan General Skobelev'in Türkmenlerden ise Övezmurat Tıkma Serdar'ın kumandanlığında 20 Aralık 1880'de başlayarak 12 Ocak 1881 tarihine kadar devam eden İkinci Göktepe Savaşı'na kalede toplanan 25 bin Ahallı Tekelerle beraber, Kurbanmurat İşan'ın giderek Merv'den getirdiği 800 atlı ve Sarık Türkmenlerinden de 150 atlı katıldı. Ahal köylerinden kaleye insanlar aileleriyle beraber göçüp gelmiştiledi. Nüfus sayının az olmasına rağmen hepsi top, tüfek gibi ağır ve ateşli silahlarla silahlanan düzenli Rus Ordusu, esas silahı kılıç ve bıçaktan oluşan, çağdaş savaş talim ve terbiyesinden habersiz Türkmenlerin üstüne hücum etti. Ruslar kaleyi gece-gündüz devamlı olarak topa tuttular. Türkmenler ise gecelerine bazen 1.000'den fazla atlı olarak kaleden çıkıp Ruslara saldırdılar. Onlar Rusların toplarını elde ederek kaleye getiriyorlarsa da bu yeni çıkan toplaşla düşmana ateş etmeyi bilmiyorları. Elbette, kuvvetler eşit

Söyegov M. Az bilinen eski fotoğraflarda kısa tarifleriyle Göktepe Savaş...

değildi. Kaleyi koruyanların ailelerini geldiği köylere geriye göndermek teklifini – bundan Rusların faydalanacağı için – Kurbanmurat İşan reddetti.

General M.D. Skobelev (1843–1882)

Araştırmacılar daha sonra Göktepe kalesini koruyanların üstüne 872.000 tüfek mermisi ve 12.400 top mermisinin atılmış olduğunu hesapladılar. Buna rağmen Ruslar kaleye giremediler. Kalenin uzun ve kalın duvarlarının altını kazarak 1 ton patlayıcı ile 12 Ocak saat 7.00’da kaleyi patlatmak yoluyla girmeyi başardılar.

Rusya’da 1881’de sikkelenen ‘Göktepe’yi Zaptederek Ele Geçirme’ Madalyası

Sadece 12 Ocakta Göktepe kalesinin içinde ve dışında (vatanı koruyarak) 8 binden fazla Türkmen erkek şehit oldu. Kaynaklar Göktepe savaşının sonucunda yine 28.000 kadın, çocuk ve ihtiyarın öldürüldüğünden söz etmektedir.

Kurbanmurat İşanla beraber Göktepe’de savaşın manevî rehberi olan Kerimberdi İşan’ın 63 yaşındayken 7 Ocak 1881’de vatani uğruna kalede şehit olması ve bu yerde defnedilmesi, bu olaydan 660 sene önce 1221 yılında Horezm’in başkenti Ürgenç’te zalim Cengiz Han’ın ordusuna karşı eli silahlı şehit olan, Kubreviye tarikatının kurucusu Türkmen Şeyh Necmeddin Kubra’nın ölümünü değişik yönlerden hatırlatıyor.

Tıkma Serdar (ortada sandalyede oturuyor) ve arkadaşları Rusya’nın başkenti San-Petersburg’da. İkinci sırada sağda birincisi ise Tıkma Serdarın 10 yaşındaki oğlu Oraz (Urazberdi). (Mayıs 1881’de çekilen fotoğraf).

Rus Çarı III. Aleksandr, Göktepe Savaşı’nın sağ kalan Türkmen kumandanlarına karşı daha önce Kafkasyalı İmam Şamil için kullanılan usullerle başvurarak Tıkma Serdarı başkent San-Peterburg’a davet etti ve Mayıs 1881’de kendi Fermanıyla ‘Mayor Militsii’ (Jandarm Binbaşı) unvanı vererek aylık tekaüt maaşını vermeye karar aldı. Ahal ve Merv Türkmenlerinin son hanlarından Nurberdi Han’ın oğlu babasının ölümünden sonra Göktepe Savaşı’na Türkmenlerin, 27 yaşındaki yeni hanı olarak katılan Mahtumkulu Han’ın (1854–1924) 1907 yılında Türkmenlerden ilk olarak Rusya’nın İkinci Devlet Duması’na (Parlamento) Deputat (Millet Vekili) seçilmesini sağladılar. Tıkma Serdar’ın oğlu Birinci Dünya Savaşı’na (Büyük Savaş) Albay olarak katılan Oraz Han Serdar (1871, Börme – 1929, Belgrad), Türkmenistan’da gerçekleşen İç Savaşlar’da ‘Ak

Söyegov M. Az bilinen eski fotoğraflarda kısa tarifleriyle Göktepe Savaş...

Ordu'ya Baş kumandanlık yaparak 1918 yılında General askerî unvana münasip görülen ilk Türkmen olmuştur.

İlk olarak Türkmenlerden Rusya'nın Devlet Duması'na (Parlamento) Deputat (Millet Vekili) seçilen Albay Mahtumkulu Han Nurberdi Hanoglu (1907 yılında San-Petersburg'da çekilen fotoğraf).

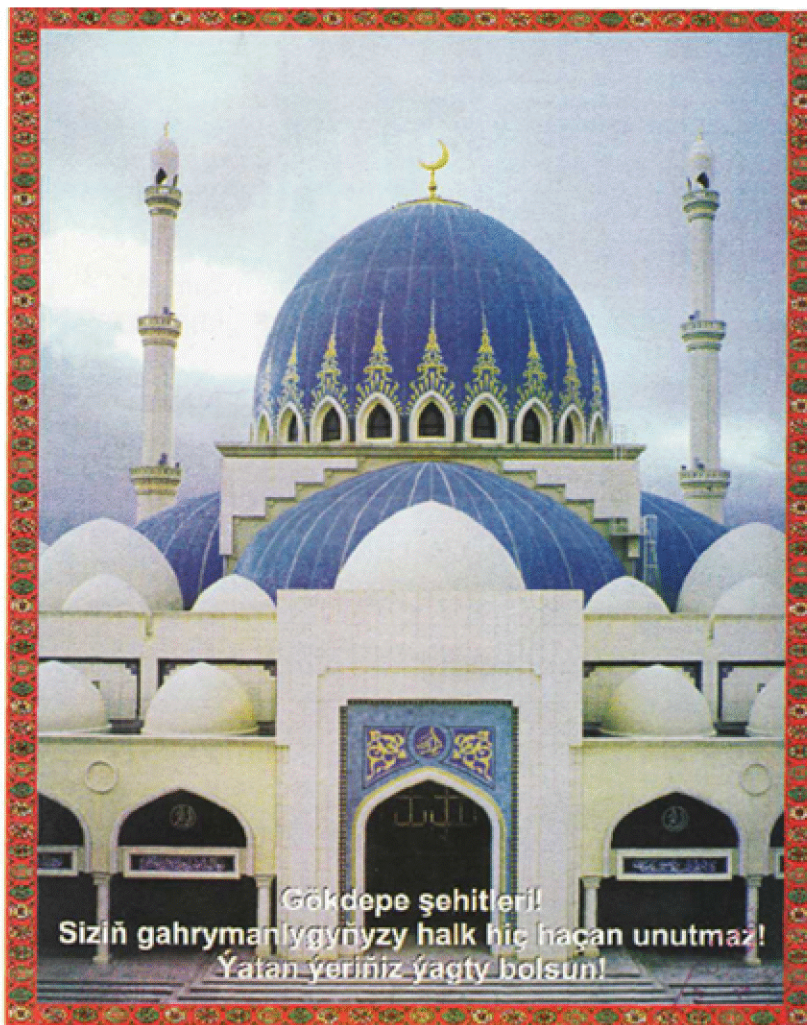
Sonuçta altını çizerek bunu belirtmek istiyoruz ki 1991 yılından bu yana geçen 23 yıl boyunca her sene 12 Ocak 'Hatıra Günü'nde, vatan için kurban olan şehitlerimizin aziz ruhlarının anısına Göktepe'de ve Türkmenistan'ın her yerinde sadakalar dağıılmakta, kurbanlar kesilmekte, yemekler verilmekte, dualar edilmekte ve Kur'an-ı Kerim okunmaktadır.

Bunu da anlatmakta gerek vardır ki yukarıda makaleye eklenen eski fotoğraflar İnternet aracılığıyla son yıllarda elde edildi. Ondan dolayı resmi çekilen şahısların kimliği üzerine çalışmalar hâlâ devam ediyor. Bu konuda son durum böyledir ki makalemizde yer alan bazı fotoğrafların altındaki açıklama yazısı gelecekte biraz değiştirilebilir.

DIPNOT VE KAYNAKLAR

1. Abdullo S. Poznovaya sebya i Boga, *İran-name*, 2008, No 1. Sayfa: 183.
2. Annaberdiyev A. Bir Direniş Hikayesi: Göktepe <http://n-marmara.blogspot.com/2006/03/bir-direni-hikayesi-gktepe.html>
3. Annanepesov M. Prisoedinenie Turkmenistana k Rossii: Pravda istorii, *İzvestiya Akademii nauk Turkmenckoy SSR, seriya gumanitarnih nauk*, 1990, No 2. Sayfa: 3 – 20.
4. Gapurov M.– A. Roslyakov – M. Annanepesov. *Bratstvo naveki (k 100-letiyu dobrovol'nogo vhojdeniya Turkmenistana v Rossiyu)*. Aşhabad, 1983.
5. Grodekov N.İ. *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880 – 1881 gg.* San-Petersburg, 1883.
6. Hocageldiyev N. *Göktepe Kalesi*. Aşhabat, 1991.
7. Polat (Ekayev) O. Türkistan'ın Çeçenleri Türkmenler, *Zaman-Türkmenistan* 12 Ocak 1997. Sayfa: 14.

8. Söyegov M. Büyük Saparmurat Türkmenbaşı'nın mehr-şafaatıyla ruhları şat olanlar: Devamat-devam, *Büyük Serdar ile bahta yetenim – 10 yıllık toyuna baryar Vatanım*. Aşgabat, 2002. Sayfa: 28–30.
9. Söyegov M. Vatan Savaşı kahramanları, *Zaman-Türkmenistan* 12 Ocak 1997. Sayfa: 14.

Bağımsızlık ilanından sonra inşa edilen Göktepe Şehitleri Camisi

РЕЗЮМЕ

В статье с приложением редких архивных фотографий рассказывается о Курбанмурад-ишане, Керимберди-ишане и Тькма-Сердаре, а также некоторых других туркменских командирах Геок-тепинского сражения, развернувшего в 1879 и 1881 годах в Ахалском оазисе, предгорье Копетдага.

Söyegov M. Az bilinen eski fotograflarda kisa tarifleriyle Göktepe Savaş...

Рассматривается также ряд узловых вопросов, связанных с историографией данной темы и современным состоянием ее толкования в науке и общественном сознании.

(Soegov M. На малоизвестных старых фотографиях – герои Геок-тепинского сражения с их краткими описаниями)

SUMMARY

In article with the appendix of rare archival photos it is told about Kurbanmurat Ishan, Kerimberdi Ishan and Tykma Serdar, and also some other Turkmen commanders of Göktepe of the battle which has developed in 1879 and 1881 in the Ahal oasis, foothills of Kopet Dagh. A number of the central questions connected with a historiography of the given theme and a current state of its interpretation in a science and public consciousness is considered.

(Soegov M. In little-known old photos - heroes Göktepe battle with short descriptions)

ТҮЙІНДЕМЕ

Мақалада сирек кездесетін архивтік суреттері қосымшасын бере отырып, Құрбанмұрат-ишан, Керімберді-ишан және Тыкма-Сердар туралы, сондай-ақ 1879-1881 жылдары Копетдаг тау бөктеріндегі Ахалск аймағында өрбіген Геок-тепе шайқасының кейбір басқа түрікмен командирлері туралы сөз болады. Және ғылымда, қоғамдық санадағы бұл тақырыпты түсіндірудің жағдайы және тарихнамасымен байланысты бірқатар түйінді мәселелер қарастырылады.

(Soegov M. Архивтегі ескі суреттер – Геок-тепе шайқасы қаһармандары туралы)